

IV. Kínálati tényezők

1. Munkaerő-piaci folyamatok

A munkapiac aggregált állományváltozásai a konjunktúra alakulását általában valamennyi időbeli késéssel, azaz *késleltett indikátorként* követik. Ennek fényében nem meglepő, hogy 1999 első negyedében felgyorsultak a tavalyi évben megfigyelt kedvező munkaerő-piaci folyamatok. A munkanélküliség szintjének határozott esése a foglalkoztatottak számának bővülésével párosult, ami a gazdasági aktivitási ráta emelkedését hozta magával. Így a tavalyi év hasonló időszakához képest 1999 első negyedében az aktivitási ráta 1,2 százalékponttal volt magasabb.

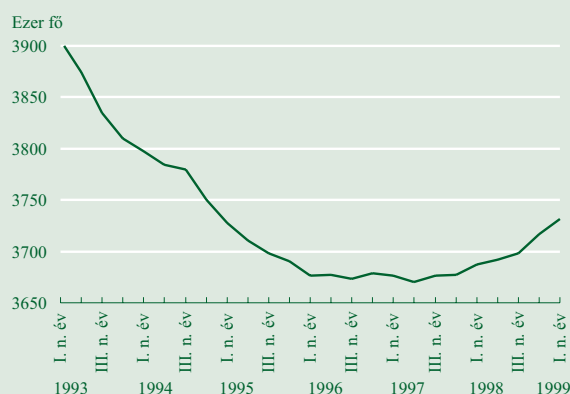
1.1 A foglalkoztatottság alakulása

A KSH lakossági felmérése szerinti foglalkoztatottak állománya 1999. első negyedében igen erőteljes bővülést mutat: a tavalyi év folyamatos foglalkoztatásnövekedésének hatására 1998 első negyedéhez viszonyítva 3,4%-kal bővült. A szezonálisan igazított érték 1998 utolsó negyedéhez képest szintén gyors, 2,6%-os foglalkoztatásbővülést jelez, ami annak köszönhető, hogy idén elmaradt a foglalkoztatottak számában a korábbi időszakokban megszokott, szezonális hatásokhoz köthető év eleji, mintegy 2–4%-os létszámcsökkenés. A foglalkoztatás ilyen mértékű növekedése meglepő, valószínűleg csak egyszeri hatásnak köszönhető a foglalkoztatás hosszabb távon a legutolsó negyedében tapasztaltnál lassabb ütemben fog bővülni.

A folyamatok eredményeképp a foglalkoztatottak 15–74 éves népességhez vett aránya, a *foglalkoztatási ráta* is emelkedett, az első negyedében 48,5%-ot ért el, amihez hasonló értéket utoljára 1994-ben tapasztaltunk.

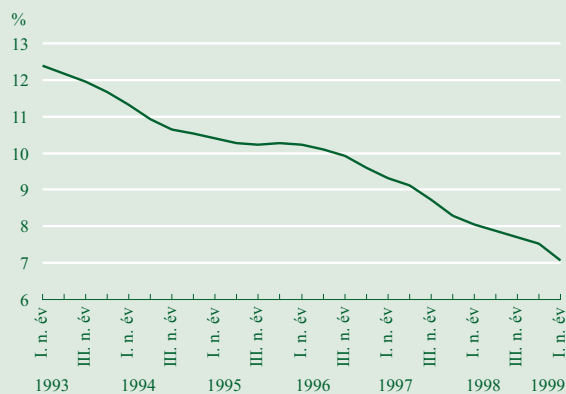
Az 1999-től az 5 fő feletti vállalkozások és költségvetési intézmények lekérdezésére alapozott KSH intézményi statisztika szerint is erőteljesen, a tavalyi év hasonló időszakához viszonyítva a nemzetgazdaság egészében 2,2%-kal bővült a foglalkoztatás. Ez némileg visszaeső közösségi és dinamikus (3,5%-kal) bővülő versenyszférabeli foglalkoztatást takar. A nemzetgazdaság ágazatait tekintve folytatódott a *feldolgozóipari* foglalkoztatás bővülése (2,7%); ezen belül különösen a gépipar és a – hozzá szervesen kapcsolódó – fémalapanyag- és fémfeldolgozási termékek gyártása ágazatok bővültek, 6%-ot meghaladó ütemben. A *piaci szolgáltatások* átlagosan 6,1%-os létszám-növekedése leginkább a nagy létszámot képviselő kereskedelem és javítás ágazat erőteljes (12%-os) foglalkoztatásbővülésének köszönhető, de jelentősen nőtt az ingatlanforgalmazás és a gazdasági szolgáltatá-

A foglalkoztatottak számának alakulása *

* Szezonálisan igazított adatsor a KSH Munkaerő-piaci jellemzők c. kiadványa alapján, időben összehasonlítható módon számítva.

A munkanélküliségi ráta alakulása*

* Szezonálisan igazított adatsor a KSH Munkaerő-piaci jellemzők c. kiadványa alapján, időben összehasonlítható módon számítva. Munkanélküliség az ILO-definíció szerint értelmezett.

A bérinfláció alakulása nemzetgazdasági szektoronként

	1998					1999
	I. n. év	II. n. év	III. n. év	IV. n. év	I-IV. n. év	I. n. év
Mezőgazdaság, halászat	16,8	16,6	16,4	16,1	16,5	14,5
Bányászat	23,6	10,6	5,1	5,9	11,3	13,6
Feldolgozóipar	19,4	18,1	17,2	16,6	17,8	15,0
Villamosenergia, gáz-, hő- és vízellátás	20,8	19,9	18,7	17,7	19,3	15,6
Építőipar	18,9	16,8	15,1	14,1	16,2	13,7
Kereskedelem, járműjavítás	17,6	16,9	16,6	16,5	16,9	14,0
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	13,9	13,3	13,0	12,6	13,2	14,1
Szállítás, raktározás, posta és távközlés	21,7	21,5	21,4	21,3	21,4	14,1
Pénzügyi tevékenység	26,7	26,1	25,6	25,2	25,9	19,0
Ingatlanügylek, gazdasági szolgáltatás	26,8	30,9	32,0	31,9	30,4	21,8
Közigazgatás, védelem, TB	17,9	17,8	18,0	18,2	18,0	23,2
Oktatás	26,4	23,8	19,6	15,9	21,4	22,7
Egészségügyi és szociális ellátás	20,6	19,5	15,4	9,4	16,2	15,9
Egyéb szolgáltatás	16,6	16,5	15,7	14,3	15,8	11,7
Nemzetgazdaság összesen	20,3	19,4	18,2	17,0	18,7	16,7

* Az adatok a vállalkozások esetében 1998-ra a 10 fő, 1999-től viszont az 5 fő feletti körre vonatkoznak. 1998-ra szezonálisan igazított béradatokból; 1999 I. negyedévére összehasonlítható szerkezetű eredeti adatokból számított éves indexek, mind MNB saját számítása.

Bérinfláció a piaci és a közszolgálati szektorban

	%
Nemzetgazdaság egésze	16,7
Piaci szektor	15,2
Feldolgozóipar	15,0
Kereskedelem	14,0
Egyéb piaci szolgáltatások	16,8
Köszolgáltatások	21,2

sok terén dolgozók (6,1%) létszáma is. Az összességében visszaeső létszámú *költségvetési* körön belül – elsősorban a fizikai munkakörökben – tovább emelkedett a közigazgatás, társadalombiztosítás és védelmi ágazatok létszáma, amit valószínűleg a rend- és honvédelmi állomány növekedése magyaráz.

1.2 A munkanélküliség alakulása

A KSH lakossági felmérése szerinti munkanélküliségi ráta 1999 első negyedévére 7,1%-ra süllyedt, ami a korábbi időszakok tendenciái folytatódása, illetve az 1999. évi első negyedéves foglalkoztatottságnövekedés eredményeként állt elő.

Az első inflációs jelentésünkben tárgyalt módon szükséges a teljes munkanélküli állományon belül a rövid távon is effektív munkaerő-tartalékot képező csoportok elkülönítése és azokból „effektív” munkanélküliségi mutatók képzése. Részletes munkanélküliségi adatok csak 1998 utolsó negyedévéig állnak rendelkezésünkre. Ezek alapján a korábbi tendenciák folytatódását látjuk: a súrlódásos szint közelében jár a magasabb iskolai végzettségűek, illetve a rövid ideje állástalan munkanélküliek munkanélküliségi rátája.

1.3 Béalakulás

A KSH adatai szerint 1999 első negyedévében a nemzetgazdaság egészében átlagosan 16,8%-kal nőttek a bruttó nominális bérek. Az inflációt figyelembe véve ez mintegy 6,7%-os reálbér-növekedésnek felel meg. Ezt az első látásra igen magas reálbér-növekedést *költségvetési* szektorban – jellemzően egyszeri hatások eredményeképp – realizált, rendkívül magas bérdinamika magyarázza, a *piaci* szektor a várakozásoknak megfelelően alacsonyabb, 13–15%-os bruttó nominális bérnövekedést mutatott.

A béradatok elemzését azonban megnehezíti, hogy a KSH 1999 januárjától áttért a béradatok öt fő feletti vállalati körön való mérésére; így az 1999-es forintbérek és foglalkoztatási adatok időbeli összehasonlíthatósága kérdésessé vált. Így korábbi kiadványainktól eltérően – átmeneti jelleggel – 1999 első negyedévére ábráink helyett csak az eredeti adatokból számított éves bérinflációs indexek tábláit közöljük.

Adataink megerősítik 1998 során levont következtetéseinket. A közszolgálati szektortól eltekintve, a gazdaság legtöbb szektorában 1999 első negyedévében is folytatódott a nominális bér-emelkedés ütemének csökkenése.

A közszolgálati szektor kirívóan magas bérdinamikáját befolyásolta, hogy egyes közszolgálati ágazatokban a szokásos keresetnövekedésen felül az ideai bérnövekedés *egyszeri illetmény-tábla-korrekciók* hatásait is tartalmazza: a rendvédelmi szerveknél például idén, egy lépésben történt meg az illetményrendszer kötelező bértételeire való átállás.

Az első negyedévi kiugróan magas index mögött azonban egyszeri hatások is állnak. Valószínű, hogy különösen a közigazgatás, védelem és TB-ágazatokban a tavalyi *nem rendszeres kifizetések* egy része 1999 elejére csúszott át – mivel ez idén erőteljesebben jelentkezett, mint 1998 elején, e hatás felfelé torzítja a bérnövekedés ütemét.

A közszolgálati körben az 1999-re áthúzódó tavalyi nem rendszeres kifizetések egy lehetséges korrekciója

Noha bizonyosan nem tudjuk, mennyire volt a közszolgálati körben jellemző az 1998-as nem rendszeres kifizetések 1999 elejére halasztása, az alábbiakban megpróbálunk becslést adni ezek hatására. Ha a „valódi” 1999-es bérinflációt akarjuk elemezni, ezt a komponenst ki kell vonni az 1998 és 1999 első negyedévi béradataiból, hiszen az esetlegesen átsúszott bérelemeknek közgazdasági értelemben *keresleti hatása* nem a tényleges kifizetés, hanem az odaítélés idejében volt.

A korrekció alapja a közszolgálati bérezés azon sajátossága, hogy az alaphérek diszkrétén, év közben vagy év végén csak egy-egy alkalommal változnak. Így aggregált adatokból is lehetőség van az alaphér és a törvény szerint járó egyéb bérelemek, mint a 13. havi fizetés elkülönítésére. Ha ismerjük az átlagos alaphért, tudjuk a 13. havi bért is; – az 1998. negyedik negyedéves átlagbérből – ki tudjuk számítani, mennyi csúszhatott át a tavalyi 13. havi fizetésből 1999 első negyedévére. Eredményeink szerint a közigazgatás, védelem, TB, valamint az oktatás ágazatokban lehetett ennek jelentősége; így az alábbiakban kifejtett korrekciót csak e két közszolgálati ágazatra hajtjuk végre. Hipotetikus számításaink eredményeit az alábbi tábla mutatja:

A közszolgálati és a nemzetgazdasági átlagbérinfláció a korrekció után

	%
Közigazgatás, védelem, TB	17,5
Oktatás	13,4
Közszolgálatok átlaga	15,7
Nemzetgazdaság átlaga	15,4

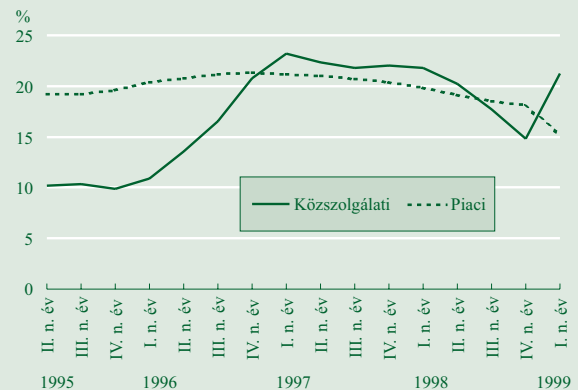
2. Kapacitáskihasználtság

1998-ban a feldolgozóiparban az átlagos kapacitáskihasználtság csökkenő tendenciát mutatott, és ez 1999 I. negyedévében is folytatódott. A csökkenést több tényező együttes hatása okozza.

A kihasználtság mérséklődésében a kapacitások bővülése mellett 1998 második felében és 1999 elején egyre nagyobb szerepet játszott a termelés növekedésének visszafogottabbá válása, a kül- és belpiaci konjunktúra lanyhulása. A kapacitáskihasználtság szintje azonban feltehetően jelentősen eltér a belföldi és a vámszabadterületi vállalatok között, elsősorban az utóbbiak jobb exportpozíciói miatt. (Fontos megjegyezni, hogy a Kopint-Datorg felmérésében a Magyarországon is termelő nagy multinacionális cégek – néhány kivételtől eltekintve – nem vesznek részt.)

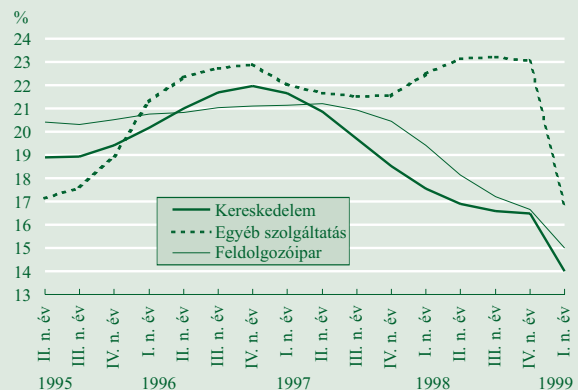
Miközben az átlagos kapacitáskihasználtság mérséklődött, a kapacitáshiánnyal küzdő vállalatok részaránya radikálisan csökkent, a felesleget jelzőké pedig kissé emelkedett az elmúlt évben. 1999 I. negyedévében ezek a tendenciák folytatódtak. 1999 elején a feldolgozóipari vállalatok rövid távú kilátásait borúlátóbban ítélik meg, mint az utóbbi néhány év tavaszán. Ezt támasztja

Bérinfláció a piaci és a közszolgálati szektorban*

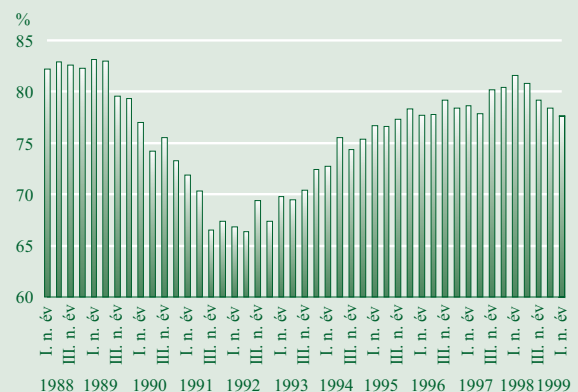
*1998-ig szezonálisan igazított béradatokból számítva, a módszertani váltás miatt az 1999-es index csak hozzáillesztve *Piaci szektorok*nak a KSH-terminológia szerinti A-K jelű ágazat tekintetű: mezőgazdaság, bányászat, feldolgozóipar, villamosenergia-, gáz-, hő- és vízellátás, építőipar, kereskedelem, szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás, szállítás, raktározás, posta és távközlés, pénzügyi tevékenység, ingatlanügyek és gazdasági szolgáltatás. *Közszolgálati szférának* az I-N jelű ágazatokat tekintettük: közigazgatás és kötelező társadalombiztosítás, védelem, oktatás, egészségügyi és szociális ellátás.

Bérinfláció a feldolgozóiparban, a kereskedelem és az egyéb szolgáltatói szektorban*

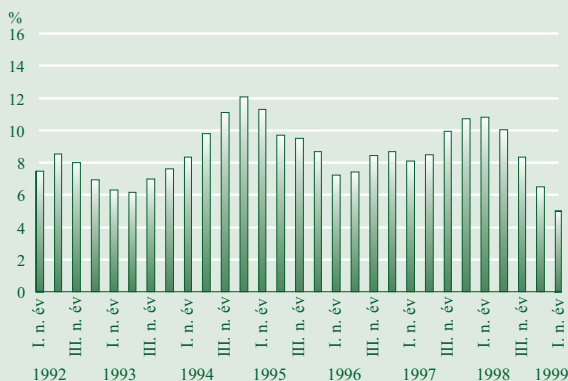
* 1998-ig szezonálisan igazított béradatokból számítva, a módszertani váltás miatt az 1999-es érték csak hozzáillesztve. Az *egyéb szolgáltatói szektor* a kereskedelem kihagyásával képzett piaci szolgáltatások aggregátuma: szálláshely-szolgáltatás, szállítás, raktározás, posta és távközlés, pénzügyi tevékenység, ingatlanügyek és gazdasági szolgáltatások tartoznak ide.

Átlagos kapacitáskihasználtság a feldolgozóiparban*

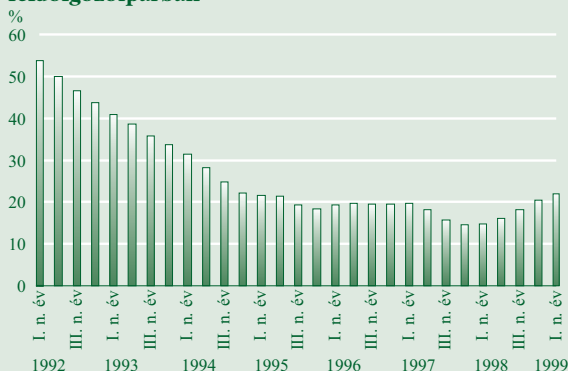
* Szezonálisan igazítva, az alapadatok forrása: Kopint-Datorg.

A kapacitáshiányos vállalkozások aránya a feldolgozóiparban*

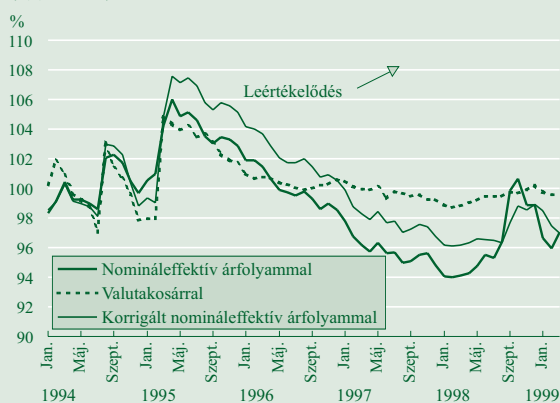
* Szezonálisan igazított és simított adatok, az alapadatok forrása: Kopint-Datorg.

A kapacitásfelesleget jelző cégek aránya a feldolgozóiparban*

* Szezonálisan igazított és simított adatok, az alapadatok forrása: Kopint-Datorg.

A fogyasztóiár-alapú reálárfolyam alakulása (1994=100)

alá, hogy termelést korlátozó tényezők közül a kapacitáshiányt az előző negyedévinél is kevesebb cég jelölte meg, míg a legfontosabb tényező, a kereslethiány említése ugrásszerűen emelkedett (1999. január: 58%, 1999. április: 71%).

3. Versenyképesség

A reálárfolyam-mutatók 1999. első negyedévi alakulását a forint árfolyamának ingadozása számottevően befolyásolta.

1. A forint árfolyamsávon belüli pozíciója megerősödött. Bár márciusban néhány hétre az árfolyamsáv közepéig gyengült, májusra ismét az erős sávszél közelébe emelkedett.

2. 1999 első hónapjaiban az euró dollárhoz viszonyított árfolyama több mint 10%-kal gyengült. Mivel a valutakosárban nagyobb súllyal szerepel a dollár, mint a feldolgozóipar külkereskedelmi forgalmában, az euró gyengülése a forint reálleértékű árfolyamának felértékelődése irányába hatott.

3. Az 1999. év folyamán sor kerül a tavalyi átmeneti reálleértékű korrekciójára. Év végére a reálárfolyam várhatóan visszatér az évi 2–3% körüli felértékelődéssel jellemezhető trendhez.

Mivel a reálárfolyam alakulását a keresztárfolyam változásai és a forint sávon belüli ingadozása ilyen mértékben determinálták, az alábbiakban a hagyományos reálleértékű árfolyammutatók mellett két további indexet is bemutatunk:

- a korrigált nomináleffektív árfolyamindexszel számított reálárfolyam-indexnél kiszűrtük a forint sávon belüli ingadozásának hatását, mivel az nem befolyásolja a feldolgozóipar versenyképességének hosszú távú alakulását.
- A harmadik mutatóban a keresztárfolyam-változások hatását is kiszűrtük, mivel nincsenek közvetlen összefüggésben a monetáris politika alakulásával, bár a kormány és az MNB az árfolyampálya meghatározása során természetesen figyelembe veszi a keresztárfolyamok változásának hatását is.¹ Ez a mutató az inflációs differencia és a leértékelési ütem nagyságát hasonlítja össze.

A fogyasztói árakon mért reálleértékű árfolyamindex az év első hónapjában felértékelődött, majd márciusban kisebb leértékelődést lehetett megfigyelni, összességében az 1998 első felébenél leértékelt szinten maradt. A mutató elmúlt fél évben tapasztalt ingadozásának csak egy része magyarázható a forint sávon belüli elmozdulásával. A sávon belüli ingadozástól megtisztított, korrigált indexek alapján láthatjuk, hogy a középárfolyamon számított reálleértékű árfolyamindex csökkenő tendenciája már 1998 első felében megtört, és a második felében jelentős reálleértékelődés történt. 1999 elején ez a folyamat a korrigált mutató alapján is megfordult, és március végén már megközelítette az egy évvel korábbi szintet.

A keresztárfolyam változásától megtisztított mutatók az inflációs differencia és a leértékelési ütem közötti kapcsolatot tükrözik. E mutató ingadozása az előzőeknél sokkal kisebb. E mutató az egész tavalyi év során lassú leértékelődést mutat, ami azt tükrözi, hogy a kereskedelmi partnereink súlyozott inflációja alap-

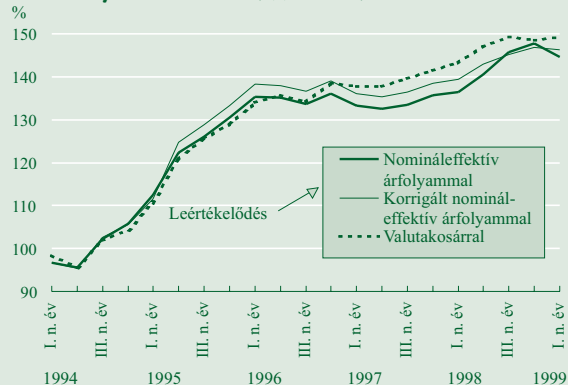
¹ 2000-től a keresztárfolyam-hatás jelentősége csökken, mivel a forint jelenlegi dollárból és euróból álló valutakosarát 100% eurokosárrá váltja fel, ami sokkal közelebb áll a feldolgozóipari külkereskedelmi forgalom devizaszerkezetéhez.

ján számított inflációs differencia gyorsabban csökkent, mint a leértékelési ütem, és ezen a januári leértékelési ütem csökkentése sem változtatott.

A fajlagos munkaköltség alapon² számított reálárfolyam-mutatók némileg eltérő képet festenek a gazdaság versenyképességének alakulásáról. E mutatók értékelése során figyelembe kell venni, hogy a fajlagos bérköltség alapon számított mutatók hosszú távú trendje reálleértékelődik. Ennek az az oka, hogy a magyar feldolgozóipar tőkeigényessége a felzárkózási folyamat során gyorsabban nő, mint legfontosabb kereskedelmi partnereinknél, és így a profit részesedése is folyamatosan nő a megtermelt jövedelemből. A tőkeigényesség változása, és így az ULC alapon számított egyensúlyi reálleértékelődés mértéke évről évre változhat. Az inflációtól eltérően, 1998-ban a forint leértékelése és a fajlagos bérköltségek alapján számított differencia különbsége nem volt a szokásostól kirívóan eltérő (6%), bár meghaladta a 1996–97-es évek átlagos reálleértékelődésének mértékét. A béralakulás inerciája ezért részben alátámasztotta a gazdaságpolitika leértékelési ütemcsökkentéssel kapcsolatos óvatosságát.

1999 első negyedében a sávon belüli árfolyamingadozás hatásától megtisztított indexek a versenyképesség szinten maradását mutatják. Megemlítenő azonban, hogy a versenyképesség szinten maradása a társadalombiztosítási járulékok ez évi csökkenésének hiányában versenyképesség romlásba fordult volna.

A feldolgozóipari fajlagos munkaköltség alapú reálárfolyam alakulása (1994 = 100)

* Hozzáadottérték-alapon számolva.

² Korábbi Jelentésünkől eltérően a bruttó termeléssel számított fajlagos munkaköltség alapú reálárfolyam alakulását nem elemezzük, a kétféle módon számított reálárfolyam az utóbbi időben hasonlóan alakult. A feldolgozóipar hozzáadott értékén alapuló mutató viszont kevésbé torzít abban az esetben, ha a vertikális integrációban változások következnek be.